

Flash News 6, 2024

Η διεθνής Ημέρα των Ηλικιωμένων και η γήρανση του πληθυσμού μας

Βύρων Κοτζαμάνης*

Τα Ηνωμένα Έθνη έχουν θεσπίσει από το 1990, την πρώτη Οκτωβρίου σαν Διεθνή Ημέρα της Ηλικιωμένων, γεγονός που αντικατοπτρίζει τη σημασία που αποδίδεται στην ηλικιακή αυτή ομάδα από την διεθνή κοινότητα. Η ημέρα αυτή είναι και μια ευκαιρία στις ανεπτυγμένες κυρίως χώρες όπου το πλήθος και το ειδικό βάρος της ηλικιακής αυτής ομάδας αυξάνεται ταχύτατα, να ενσκήψουν στα προβλήματα που αυτή αντιμετωπίζει και, ταυτόχρονα, και στις προκλήσεις που θέτει η δημογραφική γήρανση, μια γήρανση που οφείλεται τόσο στη συρρίκνωση της γονιμότητας των μεταπολεμικών γενεών όσο και στην αύξηση των προσδόκιμων ζωής μας. Πολλά δε από τα ερωτήματα που τίθενται στις χώρες αυτές είναι κοινά, όπως: ποιες είναι οι συνέργειες για μια ολοκληρωμένη και συντονισμένη πολιτική, που, εκτός των άλλων, θα επιτρέψει στους ηλικιωμένους να έχουν μια υγιή και ενεργή γήρανση; ποιες οι πολλαπλές προκλήσεις που θέτει η μη αναστρέψιμη μεσοπρόθεσμα αυτή γήρανση;

Στην Ελλάδα, σε αντίθεση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, η διεθνής αυτή ημέρα έχει περάσει σχεδόν απαρατήρητη παρόλο που η γήρανση μας προβληματίζει ιδιαίτερα καθώς, ενώ ο συνολικός πληθυσμός μας αυξήθηκε κατά 39% ανάμεσα στις αρχές της πρώτης μεταπολεμικής δεκαετίας και σήμερα, οι 65 ετών και άνω αυξήθηκαν 4,6 φορές (από 520 χιλ. σε 2,4 εκατομμύρια) ενώ οι 85 ετών και άνω πολλαπλασιάστηκαν επί 20 (600 χιλ. σήμερα έναντι 30 μόλις χιλ. το 1951). Η Ελλάδα έχοντας το 23% του πληθυσμού της 65 ετών και άνω εντάσσεται έτσι στις πλέον γερασμένες χώρες της Ε.Ε ενώ θα παραμείνει στην ομάδα αυτή και τις τρεις επόμενες δεκαετίες. Χαρακτηρίζεται ταυτόχρονα όμως και από έντονες χωρικές διαφοροποιήσεις καθώς το ποσοστό των 65 ετών και άνω κυμαίνεται από 12,6% (ελάχιστο, Π.Ε Μυκόνου) έως 33,9 % (μέγιστο, Π.Ε Ευρυτανίας), ενώ το ποσοστό των 85 και άνω στον πληθυσμό των ηλικιωμένων αυξάνεται ταχύτατα (6% το 1951 αλλά 16% το 2023). Οδεύουμε, επομένως, προς έναν εκρηκτικό συνδυασμό «γήρανσης» και «υπεργηρίας» σε σχεδόν από 1 στις 4 Περιφερειακές Ενότητες της χώρας μας, με αποτέλεσμα σύντομα (πολύ πριν από το 2050) να έχουμε μια ομάδα όπου το 1/3 του πληθυσμού τους θα είναι 65 ετών και άνω, ενώ ταυτόχρονα το 1/4 των ηλικιωμένων θα είναι «υπέργηροι». Λαμβάνοντάς υπόψη δε ότι στις μετά το 1970 γενεές έχουμε μείωση της γαμηλιότητας και αύξηση τόσο των διαζυγίων όσο και του ποσοστού αυτών που δεν αποκτήσουν παιδιά θα έχουμε ένα διαρκώς αυξανόμενο πλήθος ατόμων που θα βρεθεί μετά τα 65 του με πολύ λίγα άτομα στο στενό του οικογενειακού περιβάλλον.

Η αύξηση του πλήθους των ηλικιωμένων σε ένα φθίνοντα πληθυσμό δεν αποτελεί φυσικά μια ελληνική ιδιαιτερότητα, καθώς το αυτό ισχύει ήδη σήμερα σε πολλές ανεπτυγμένες χώρες ενώ στην κατάσταση αυτή θα βρεθούν όλες σχεδόν τις αμέσως επόμενες δυο δεκαετίες. Καθώς δε η ραγδαία αυτή αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων αναδεικνύει, εκτός των άλλων, και τη σημασία της προαγωγής της υγείας καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής δεν είναι τυχαίο ότι το 2024 το κεντρικό θέμα της Διεθνούς Ημέρας των Η.Ε είναι «Γήρανση με αξιοπρέπεια: Η σημασία της ενίσχυσης των συστημάτων υγείας και φροντίδας για τους ηλικιωμένους παγκοσμίως». Στο πλαίσιο αυτό, στη θα συζητηθούν οι πολιτικές, η νομοθεσία και οι πρακτικές που ενισχύουν τα συστήματα υγείας και φροντίδας για τους ηλικιωμένους, θα τονιστεί η επείγουσα ανάγκη για την επέκταση των ευκαιριών κατάρτισης και εκπαίδευσης στη γηριατρική και τη γεροντολογία ως και για την αντιμετώπιση της έλλειψης προσωπικού φροντίδας ενώ θα αναδειχθεί και η σημασία τόσο των ληπτών φροντίδας όσο και των φροντιστών τους.

Τα θέματα αυτά, συνήθως απουσιάζουν στη χώρα μας από τον δημόσιο διάλογο για τη γήρανση και τις προκλήσεις που αυτή θέτει. Οι οικονομολόγοι ειδικότερα που μονοπωλούν το πεδίο δίνουν έμφαση στις αρνητικές συνέπειες που απορρέουν από την αυξανόμενη αναλογία των ηλικιωμένων (περιορισμένες δυνατότητες προσαρμογής στις νέες συνθήκες, μειωμένη κινητικότητα, δυσκολία απόκτησης νέων γνώσεων, ακαμψία στην αγορά της εργασίας κ.λπ.) ενώ επικεντρώνονται σχεδόν αποκλειστικά στην επάγωση της δημογραφικής γήρανσης ταχύτατη ανάπτυξη των δαπανών που αφορούν, κυρίως, τις συντάξεις και την υγεία/ περίθαλψη των ηλικιωμένων σε συνδυασμό με την μείωση του πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας.

Σε ένα πρώτο επίπεδο ανάλυσης βρισκόμαστε μπροστά σε μια σχετικά απλή σχέσης αιτίου- αιτιατού, όπου οι δαπάνες για τους ηλικιωμένους αποτελούν την εξαρτημένη μεταβλητή, η δε δημογραφική γήρανση συνιστά τον καθοριστικό παράγοντα εκτόξευσής τους στα ύψη. Όμως, οι σχέσεις είναι πλέον περίπλοκες απ' ό,τι

*Διεθνούς έρευνών, ΙΑΕΜ

συνήθως παρουσιάζονται καθώς υπεισέρχονται τρεις συνιστώσες: η δημογραφική, η οικονομική, και η κοινωνικο-πολιτική (θεσμική). Όσον αφορά την τελευταία αυτή διάσταση θα ισχυρισθούμε ότι οι ανεπτυγμένες κοινωνίες (της ελληνικής συμπεριλαμβανομένης) «κατασκεύασαν» εν πολλοίς τη γήρανσή τους: επιθυμώντας να την ταυτίσουν με μια περίοδο κατάκτησης της ελευθερίας σε βάρος των καταναγκασμών του χρόνου πέτυχαν τελικά να διευρύνουν την εξάρτηση των ηλικιωμένων στον οικονομικό, κοινωνικό και ιατρικό τομέα. Με τις πολιτικές δε που υιοθετήθηκαν και που θεωρητικά είχαν ως στόχο τη διεύρυνση της αυτονομίας των ηλικιωμένων, ενίσχυσαν την εξάρτησή τους, ορίζοντάς τους βασικά ως απλούς αποδέκτες υπηρεσιών και περιχαρακώνοντάς τους σε εξειδικευμένα δίκτυα κατανάλωσης, με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζονται ως ομάδα που «επωφελείται» μονομερώς της μεταφοράς κοινωνικών πόρων. Ταυτίζοντας έτσι τη γήρανση με ένα χρονικό διάστημα κατά το οποίο τα άτομα επιβιώνουν εις «βάρους» της κοινωνίας έθεσαν ταυτόχρονα σε κίνηση τους μηχανισμούς που οδηγούν στην κοινωνική υποβάθμιση της ομάδα αυτής.

Βρισκόμαστε πλέον και στη Ελλάδα - όπως και στις περισσότερες γηράσκουσες ανεπτυγμένες χώρες-, σε μια κρίσιμη καμπή, σε μια αβέβαιη μεταβατική περίοδο. Η μέλλουσα ιστορία της γήρανσής μας δεν έχει ακόμη γραφεί και οι κοινωνικοί φορείς διστάζουν να επιλέξουν ανάμεσα στα υπάρχοντα σενάρια, σενάρια που δεν έχουν ούτε την ίδια οικονομική και κοινωνική βαρύτητα, ούτε τις ίδιες πιθανότητες επαλήθευσης. Η χειρότερη επιλογή συνίσταται, κατά τη γνώμη μας, στον εγκλωβισμό της κοινωνίας μας στις υπάρχουσες δομές και μηχανισμούς λειτουργίας, στους παρόντες μηχανισμούς σύλληψης και θεώρησης των «προβλημάτων», στην εμμονή στα ισχύοντα συστήματα αφαίρεσης κοινωνικών πόρων και αναδιανομής. Η καλύτερη συνίσταται στη διεύρυνση των ηλικιακών συνόρων, στη δημιουργία εναλλακτικών επιλογών ανάμεσα στην εργασία, τον ελεύθερο χρόνο και την εκπαίδευση στη διάρκεια των διαδοχικών κύκλων της ζωής, στη μερική κατάργηση των τειχών που διαχωρίζουν την ενεργή από τη μη ενεργή ζωή, στην ανάδειξη και αξιοποίηση του τεραστίου αποθέματος δυνάμεων και πόρων που κατέχουν τα άτομα της αποκαλούμενης ευσχήμεως («τρίτης» ή ακόμη και «τέταρτης» ηλικίας). Συνίσταται, επίσης, στη δόμηση νέων πολιτικών, στην «επανεφεύρεση» της γήρανσης και στην αναδόμηση των θεσμών, στην αλλαγή των νοοτροπιών, στην αναθεώρηση της οπτικής γωνίας σύλληψης και προσέγγισης του «προβλήματος» και, τέλος, στη δυναμική, οργανωμένη εμφάνιση στο προσκήνιο των άμεσα ενδιαφερομένων που θα πάψουν να αποτελούν μόνον στατιστικές κατηγορίες.

Η πρόκληση είναι παρούσα: Από τις λύσεις που θα δοθούν, θα κριθεί και στη χώρα μας αν ο κοινωνικός στιγματισμός, η περιθωριοποίηση των «ηλικιωμένων» -επάγωγος της έως σήμερα θεωρούμενης απουσίας «συλλογικής χρησιμότητάς» τους- θα αρθεί, εάν το κοινωνικό ρολόι θα προλάβει το βιολογικό, εάν η ανισορροπία ανάμεσα στις δύο βασικές συνιστώσες της γήρανσης (κοινωνική /δημογραφική), είναι δυνατόν να ανατραπεί. Από τις επιλογές που θα γίνουν θα κριθεί επίσης, εάν «ευγενείς» δραστηριότητες (όπως η φροντίδα- θεραπεία) που θεωρούνται σήμερα ακόμη σε μεγάλο βαθμό ως μη «παραγωγικές» θα αποκτήσουν τη θέση που τους ανήκει, ώστε να δυναμπίσουν την οικονομία του μέλλοντος σε συνδυασμό και με την αυξημένη ζήτηση προϊόντων και υπηρεσιών για τους ηλικιακά μεγαλύτερους. Οι τρόποι προσαρμογής μας στη γήρανση ποικίλλουν φυσικά και είναι άμεση συνάρτηση των πολιτικών που θα υιοθετηθούν και του χρόνου που θα έχουμε από τη στιγμή που θα αποφασίσουμε να δράσουμε. Το ερώτημα δε που βάσιμα δύναται να τεθεί είναι εάν οι προαναφερθείσες αναδιαρθρώσεις και ανακατατάξεις μπορούν να πραγματοποιηθούν χωρίς -εκτός των άλλων- αλλαγές στο παραγωγικό μας μοντέλο και στους τρόπους παραγωγής και διανομής του συλλογικού πλούτου, αλλαγές που απαιτούνται εξαιτίας -εκτός των άλλων- και των δημογραφικών μας εξελίξεων. Από την απάντηση στο ερώτημα αυτό θα κριθεί και εάν η συλλογική και διαγενεακή αλληλεγγύη που όλοι επικαλούνται είναι μύθος ή πραγματικότητα...